ajab masinad ja kirjutab; eelektriwäega räägitakse ja waadatakse inimese südamestgi läbi; eelektriwäega walgustatakse toad ja uulitsad ja tehakse haiged terweks ja kidurad tugewaks. Eelektriwäe tarwitamine on nüüd juba wäga suur, nönda et meil tema suure tulewiku kohta sugugi tarwis ei ole kahkleda. Nimetatud kahe wäe tarwitamises näitab inimene, et ta on maailmas **walitseja waim**.

Selle järele wõiks 19. aastasada ka auuru- ja eelektriwäe aastasajaks nimetada.

19. aastasada algas wabastamiste sõdadega, mille tagajärjel rahwaste kätelt ja jalgadelt pärisorjuse kütked langesiwad. Keiser Aleksander I. wabastas Eesti rahwa, keiser Aleksander II. murdis oma wägewa käega orjaikke Wene rahwa kaela pealt ja andis neile inimeseõigused tagasi. Eesti rahwa kodanlikus elus — politikalisest elust selles aastasajas ei wõi siin juttugi olla — on 19. aastasada wabaduse aastasada. Wabaks sai ta ihu, s. o. ta wõis teenistusesse astuda, kelle juure ta tahtis, sundust ei olnud; ainuke kubjas talle oli nälg. Selles ihuwabaduses hakkas aegamööda ka waim toibuma. Lugemine wõttis weert. Raamatuid hakati kirjutama; ka rahwaajalehed ilmusiwad. Koolikäimine tehti sunduseks. Kirjanikud hakkasiwad õpetlikka raamatuid rahwale wälja andma. Seltsid ilmusiwad ja tõiwad oma liigetele kõne des rohkeste waimutoitu. Kreutzwald ja Koidula waimustasiwad rahwast isamaa armastusele. Teorjus muutus rendimaksuks. Rahwal oli nüüd rohkem raha ka waimutoidu peale kulutada. Talupoeg hakkas märkса hariduses tõusma. Luba tuli, et talupoeg maad omale ka pärisels tohib osta. Sellega oli rahwaelule kindel

põhi alla pandud. Rahwa pojad töttasiwad nüüd ülematesse koolidesse, et kõrgemast haridusest osa saada; selle läbi peasesiwad nad aegamööda ka mõjuwamate kohtade peale. Suured ettewõtted, nagu Eesti-Aleksandrikooli asutamine, paniwad rahwa elawalt liikuma ja tema waimuelule tuli sellest uut hoogu. Haridusetung on rahwa seas nüüd nii kõrgele tõusnud, et ei jõua neid ohjad hoida ega köied kõita. Wiimse kopika ohwerdawad nad hariduse peale, sest nad on selle wäärtuse täieste ära tundnud, ja see tundmine ja püüdmine ongi see suur pärandus, mida Eesti rahwas 19. aastasajast järgmisesse kaasa wõtab. Hariduse waral kaowad wististe ka köik need ebawoorused, mille wastu Karskuse-seltsid nii kangeste wõitlewad. Umbes 80 aastat on Eesti rahwas wabaduse päikese al kõndinud ja märkса parema poole edasi sammunud. 19. aastasada on Eesti rahwa elus tõeste kõige tähtsam aastasada sest saadik, kui nad wõõraste wõimu alla langesiwad. Orjapõlwe paha jälgi märkame alles nüüdgi Eesti rahwa waimuelus. Rahwaelus puudumad weel täieste **üksmeel** ja **kallis ühendus**.

Lõppew aastasada andis
Meile ihuwabaduse,
Ise ajamerde kadus,
Kus nüüd hingab wagust;
Meile ülesandeks jättis
Peasta waimu kütketest.
Lõpeb kaheskümnes sada,
Olgu Eesti **waim** ka **waba**.

Eesti rahwa Kasuline Kalender 1900, lk. 22